

پاک آیین: ارمنستان باید به مرزهای قدیمی احترام بگذارد

محسن پاک آیین سفیر سابق ایران در آذربایجان گفت: آذربایجان رشد اقتصادی بیشتری از دیگر همسایگان خود داشته و به دلیل دسترسی به فروش نفت و گاز دوست ندارد امنیت اقتصادی به خطر بیفتد.

به گزارش آران نیوز به نقل از نصر، جمهوری آذربایجان بعد از استقلال خود با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سالهای پر فراز و نشیبی را پشت سر گذاشته است. منازعه با ارمنستان بر سر منطقه قره باغ و ادامه این مناقشه تا به امروز، تغییرات سیاسی و روی کار آمدن الهام علی یف بعد از پدرش و تلاش این جمهوری در رسیدن به ثباتی نسبی در پی رسیدن این کشور به انرژی و افزایش قدرت سیاسی و تاثیر گذاری این کشور در قفقاز بوده است. آذربایجان با ایران نیز در کنار هم روزهای سرد و گرمی را تجربه کرده اند و بعد از طی دوره ای تنش زا به دوره ای عادی و رو به توسعه گام گذاشته اند.

محسن پاک آیین دیپلمات با سابقه ایران به تازگی از باکو برگشته است و در ایران حضور دارند. فرصت را غنیمت شمردیم و ایشان را به کافه خبر دعوت کردیم. گفت و گو در مورد مسائل جدید آذربایجان و همچنین در مورد فراز و نشیب روابط این کشور با همسایگان خود را از نظر می گذرانید.

نظراتان در مورد فراندوم اخیر آذربایجان چیست؟ آیا تغییر قانون اساسی در جهت دموکراسی غربی قابل تحلیل است یا شرایط آذربایجان در معادلات مسائل منطقه قفقاز و آسیای مرکزی قابل تحلیل است؟

شرایط آذربایجان به دلیل اینکه در منطقه ای قرار گرفته که به لحاظ جغرافیائی کشوری اروپایی تعریف می شود، با شرایط کشورهای آسیای مرکزی تفاوت دارد. کشورهای حوزه قفقاز مانند آذربایجان که در شورای اروپا هستند و تمایل دارند به اتحادیه اروپا بپیوندند باید حداقل هایی از آزادی ها و استانداردهای خاص اروپایی را رعایت کنند. کشورهای آسیای مرکزی این گونه نیستند. برای مثال در آذربایجان شما نوعی آزادی رسانه ای را مشاهده می کنید، احزاب مخالف رسانه دارند و در چارچوب قانون انتقاد می کنند و پرتیراژ هم هستند اما در کشورهای آسیای مرکزی شما چنین وضعیتی را مشاهده نمی کنید. به همین دلیل تغییراتی که در آذربایجان نسبت به قانون اساسی اتفاق افتاد به دنبال همه پرسی و رجوع به آرای عمومی انجام شد. دلیل توجیهی این اقدام این گونه عنوان شد که چون قانون اساسی زمان زیادی است که تغییر نکرده و بعضی مفاد آن نیاز به تغییرات دارد، باید اصلاحاتی در قانون اساسی ایجاد کنیم. این کار را هم از مسیر همه پرسی و رجوع به آرای عمومی انجام دادند که قانونی باشد. در رابطه با این اصلاحات حتی گفته شد که در صدد تامین نظر کشورهای غربی هستیم و اتفاقا کشورهای غربی نیز خیلی از این تغییرات انتقاد نکردند. افزایش اختیارات رئیس جمهور از جمله تغییرات قانون اساسی بود. در این اصلاحات مدت ریاست جمهوری به 7 سال افزایش پیدا کرد در آذربایجان هم پست ریاست جمهوری وجود داشت و هم پست نخست وزیری و کابینه هم زیر نظر نخست وزیر هم بود اما نظر نهایی را رئیس جمهور می داد. با این تغییرات پست نخست وزیری و معاونان نخست وزیری حذف شدند و پست معاونان رئیس جمهور ایجاد شد و نوعی تمرکز بر تصمیم گیری ها به وجود آمد. با توجه به اینکه نخست وزیر و معاونان آن از چهره های قدیمی آذربایجان بودند و سن آنها بالا بود و در عین حال از یاران قدیمی حیدر علی یف پدر الهام علی یف بودند و در بین مردم احترام داشتند، این اصلاحات باعث شد این افراد به شکل محترمانه تغییر پیدا کنند. موضوع دیگری که در آذربایجان مهم است موضوع قره باغ است. قبلا طبق قانون اساسی آذربایجان، رئیس جمهور فقط می توانست دو دوره 5 ساله رئیس جمهور شود، ولی به دلیل درگیری آذربایجان در موضوع قره باغ و حالت بحرانی آن، سال ها قبل مصوبه ای تصویب شد که رئیس جمهور تا زمانی که این موضوع حل شود می تواند برای انتخاب مجدد و چند دوره ثبت نام کند و اگر مردم رای دادند می توانند رئیس جمهور شود و در واقع موضوع قره باغ نیز به نوعی سایه انداخته بر روی تصمیماتی که گرفته می شود.

پس نظرتان این است که مسائل مبنای قانونی دارد و در راستای اصلاحات قانونی انجام می شود و عملکرد الهام علی یف در این راستا دیکتاتورمانه نیست؟ در جواب اینکه آیا حرکت آقای علی یف یک رویکرد استبدادی است یا نه، زود است که قضاوت کنیم و باید منتظر رفتارهای دولت در آینده بود. در مورد این فراندوم، کشورهای غربی خیلی موضع منفی نگرفتند در حالی که در جریان انتخاب دوره سوم آقای الهام علی یف موضع منفی گرفته بودند. مردم آذربایجان به دنبال تغییر وضع موجود نیستند و شرایط موجود را به دنبال شرایطی از فضای حقیقتان و بسته دوره شوروی سابق، فضای مطلوبی می دانند. آنها معتقدند دوره قبل از فروپاشی شوروی، دوره محرومیت های مدنی و محدودیت های مختلف بود، ولی در این دوره مردم می توانند آزادی های دینی و اجتماعی خود را حداقل بصورت نسبی داشته باشند و لذا دنبال تغییرات بنیادی نیستند. در آذربایجان افراد مختلف با تفکرات مختلف می توانند فعالیت های خود را در چارچوب قانون داشته باشند. از سال 2007 که آذربایجان توانسته است نفت خود را بفروشد مشکلات اقتصادی گذشته حل شده و وضعیت کشور در مجموع خوب است، شهرها توسعه پیدا کرده و مردم در مجموع راضی هستند. و باوجود این که انتقاداتی وجود دارد، الهام علی یف با مشکل خاصی برای ادامه ریاست جمهوری و این فراندوم روبرو نبود.

بحث آزادی های دینی را چطور می بینید؟ شما که در آذربایجان حضور داشتید چه مسائلی پیش روی شیعیان و رفتارهای دینی آنها وجود دارد؟ جمهوری آذربایجان باید آنگونه که هست تعریف و توصیف شود. دولت آذربایجان یک دولت لائیک یا غیر دینی است به این معنی که دین در تصمیم گیری های حاکمیت نقشی ندارد. مردم آذربایجان با اینکه نود تا نود و پنج درصد مسلمان و بیش از هشتاد درصد شیعه هستند اما اکثر آنها هنوز دارای ویژگی های لائیک هستند. طبق قانون اساسی همه مردم آزاد هستند در چارچوب قانون اساسی مناسک دینی خود را به جا بیاورند اما دین را در سیاست دخالت ندهند. طبق آمار با اینکه اکثریت مردم آذربایجان، مسلمان و شیعه هستند ولی به این شکل نیست که تمام آنها به احکام و فرایض دینی عامل باشند. بعضی از مردم با اینکه نماز می خوانند، حجاب ندارند و یا از مشروبات الکلی استفاده می کنند. با اینکه حدود سی و سه درصد مردم در ماه رمضان روزه می گیرند ولی اینگونه نیست که بعد از ماه رمضان، تمام فریضه های دینی را رعایت کنند. باید به یاد داشته باشیم که آذربایجان یک کشور نوپاست و بیش از هفتاد سال در زیر یوغ نظام های کمونیستی و ضد دینی از دین فاصله گرفته و امروز نیز باید به آن ها فرصت داد تا با معارف دینی آشنا شوند. آن ها امروز بعضی از فریضه های دینی را رعایت می کنند و در رعایت بعضی از فرایض خیلی دقیق عمل نمی کنند. البته اسلام و تشیع در جمهوری آذربایجان رو به رشد است و امروز در میان جوانان شیعی مشاهده می شود که نوعی تمایل ان ها به دین افزایش یافته و رشد تشیع محسوس و بعد از فضای شوروی سابق مشهود است. اینگونه نیست که فقط افراد پیر متمایل به اسلام باشند و در میان جوانان هم این گرایش وجود دارد. باید نگاهمان به جامعه آذربایجان، نگاهی واقعی باشد و نباید دچار افراط و تفریط شویم. گاهی بعضی از صاحب نظران، جمهوری آذربایجان را با تونس و مصر و جنبش هایی که در آن وجود داشته است مقایسه می کنند. در حالی که در آذربایجان احزاب قوی و موثری مانند اخوان المسلمین وجود ندارد که بتوانند مردم را جذب کند و هر چند در میان مردم تمایلات دینی وجود دارد، ولی اسلام بصورتی غیر سیاسی در آنجا دنبال می شود. در جمهوری آذربایجان دینداران می توانند به انجام اعمال خود بپردازند. ما شاهد بودیم که در محرم امسال و سال های گذشته مردم در مساجد و مکان های مختلف به عزادای پرداخته و برنامه های مذهبی خود را داشتند. جمعیت زیادی هم حضور داشتند. اکثر مردم مسلمان از این که پس از دوران قبل از استقلال که از انجام فرائض دینی خود محروم بودند و امروز می توانند مراسم خود را انجام دهند، راضی هستند. محدودیت های قانونی هم برای همه ادیان است. طبق قانون پیروان هیچ یک از ادیان اجازه فعالیت خارج از

معابد خود را ندارند. لذا مردم مسلمان هم در ماه محرم یا رمضان می توانند در مساجد به برنامه های خود بپردازند که البته اگر مسجد پر شود می توانند در خیابانهای اطراف مساجد نیز حضور داشته باشند و نیروی انتظامی و پلیس هم به نظم برنامه ها کمک می کند. البته در بعضی از شهرها مثل گنجه و لنکران که شیعیان زیاد هستند در خیابان هم می آیند و نیروهای انتظامی هم اغماض می کنند و کمتر مشکل خاصی به وجود می آید.

در مورد شخصیت پردازی آقای الهام علی یف نظراتان چیست؟ می شود ایشان را با قذافی و مبارک مقایسه کرد؟ از لحاظ عملکرد به نظر می رسد ایشان مدیریت خوبی داشتند؟ ایشان به دنبال توسعه اقتصادی آذربایجان است و رفتار و عملکرد ایشان هم این را نشان می دهد. در مورد روابط دیگر کشورها با آذربایجان صحبت کنید. فضای فعلی آذربایجان با ارمنستان چگونه است. در چند ماه گذشته تحولاتی شکل گرفت. موضوع قره باغ به کجا رسیده است؟

در موضوع قره باغ، همه بازیگران و خود ایران هم این نظر را دارند که جنگ و مناقشه به نفع هیچ کدام از طرفین نیست. هر سه کشور در حوزه قفقاز شامل آذربایجان، ارمنستان و گرجستان کشورهایی در حال توسعه هستند و مخصوصا آذربایجان رشد بیشتری از دیگران داشته و به دلیل دسترسی به فروش نفت و گاز و از طرفی اینکه مسیر ترانزیتی بین اروپا و آسیا است، دوست ندارد امنیت اقتصادی به خطر بیفتد. نزدیک به نود درصد درآمد آذربایجان از نفت و گاز است و وجود مناقشه باعث توقف این روند توسعه خواهد شد. ارمنستان هم مانند آذربایجان خواهان جنگ نیست. از سوی دیگر این موضوع هم وجود دارد که مذاکره تاکنون مشکل را حل نکرده است. مناقشه قره باغ البته دارای دو وجه است. قره باغ در دوره شوروی به عنوان یک جمهوری خودمختار، بخشی از جمهوری آذربایجان بود. با فروپاشی شوروی و استقلال جمهوری های تازه تاسیس، قره باغ هم با اعلام استقلال، ایجاد یک جمهوری جدید را خواستار شد. در این شرایط به خاطر وجود شهروندان ارمنی در قره باغ، ارمنستان از این موضوع حمایت کرد و جنگی خونین در این منطقه شکل گرفت. لذا آذربایجان، قره باغ را جزو تمامیت ارضی خود می داند، همان طور که جمهوری خودمختار نخجوان جزو آذربایجان است. در این شرایط با مکانیسم های حقوق بین الملل بایستی در مورد قره باغ تصمیم گیری شود. اما یک موضوع دیگر این است که ارمنستان هفت شهرستان آذربایجان، در مجاورت قره باغ را تصرف کرده، به این دلیل که این چند شهرستان به عنوان حائل میان جمهوری آذربایجان و منطقه قره باغ باشد و ارتش آذربایجان نتواند به قره باغ حمله کند. من به عنوان یک کارشناس معتقدم که تا موضوع این هفت شهرستان حل نشود، مناقشه قره باغ حل نمی شود. ایران عقیده دارد که موضوع باید بشکل مسالمت آمیزی ادامه یابد و در این زمینه با دو کشور هم مذاکرات خود را ادامه می دهد. امتیاز ایران این است که با هر دو کشور یعنی آذربایجان و ارمنستان روابط دیپلماتیک دارد و می تواند در مقاطع مختلف نقش خود را برای کاهش تنش بین این دو کشور ایفا کند. در آوریل گذشته هم درگیری کوتاهی ایجاد شد که مقامات ایرانی وارد شدند و با مقامات دو کشور تماس داشتند و طرفین را به آرامش و خویشتن داری دعوت کردند و موضوع به آتش بس ختم شد. برخی کشورها مثل ترکیه این مزیت را ندارند. ترکیه با آذربایجان رابطه دارد ولی با ارمنستان ندارد یا روسیه با گرجستان رابطه ندارد. در واقع ایران در قفقاز به دلیل ارتباط با هر سه کشور قفقاز و ارتباط با روسیه می تواند بیشتر نقش آفرین باشد.

بحث روابط ایران با آذربایجان چگونه پیش می رود؟ این روابط در دورانی به سردی گراییده بود. این موضوع بخاطر حضور اسرائیل در آذربایجان بود یا روابط ایران با ارمنستان باعث این موضوع شده بود؟

بله روابط ایران و آذربایجان دچار سوء تفاهم هایی بود که نقش عوامل ثالث در آن دیده می شد. یکی از این عوامل رژیم صهیونیستی است. اسرائیل رابطه خوبی با آذربایجان دارد و در عین حال تمایل زیادی دارد که این رابطه را بزرگ نمایی کند و قصد دارد این تصور را بوجود بیاورد که همان طور که حزب الله در کنار اسرائیل است ما هم در کنار ایران هستیم. اسرائیل سعی دارد با دیپلماسی رسانه ای، رابطه خود را با آذربایجان، خیلی بزرگتر از آن چه هست نشان دهد. در مقطعی که رابطه ایران با آذربایجان سرد بود اسرائیل در آنجا بسیار فعال شده بود و تلاش می کرد که بر دامنه سوء تفاهمات بیفزاید. عامل دیگر، گروه های قوم گرایی که طرفدار تفکرات ایلچی بیگ هستند، بودند که بعضی ادعاهای بی اساس ارضی را مطرح می کردند که می توانست سوء تفاهمات را افزایش دهد. با آمدن حیدر علی یف، سیاست های آذربایجان واقع گرایانه تر شد و چنین مسائلی کمتر شد. عامل بعدی این بود که بعضی، این موضوع را تبلیغ می کردند که در مناقشه بین آذربایجان و ارمنستان، ایران از طرف ارمنستان حمایت می کند و این افراد دوست داشتند افکار عمومی آذربایجان بر علیه ایران باشد و این شبهه بوجود بیاید که هر کس دوست ارمنستان باشد دشمن آذربایجان است. در حالی واقعا این گونه نبود. خوشبختانه در سال های اخیر، تلاش های متقابل اعتمادسازانه و تبادل نظرات و رفت و آمد ها باعث شد که روند روابط مثبت شود. تقویت ارتباطات فردی با مقامات و توضیح راجع به معرفی عوامل مخرب روابط دو کشور و همچنین یافتن فرصت های جدید که بسیار فراوان تر از تهدیدات است، در این مسیر کمک کننده بود. طرفین سعی کردند نگاه تهدید محورانه به روابط را به فرصت محوری تبدیل کنند و آذربایجان به این نتیجه رسید با روابط و دوستی با ایران به فرصت های خوبی می تواند برسد. از طرفی ارتباط بیشتر سفارت با رسانه ها نیز بسیار مفید بود و تبلیغات علیه ایران کمتر شد. آذربایجان درک کرد که رابطه ایران با ارمنستان رابطه عادی و مبنی بر حسن همجواری است و علیه آذربایجان نیست و با حضور دولت یازدهم و ارتباط خوبی که آقای روحانی با الهام علی یف برقرار کرد شاهد شکوفایی روابط بودیم و این روابط به نحو بسیار خوبی پیش رفت. 7 بار ملاقات بین روسای جمهور اتفاق افتاد که رکورد جالبی بود و سند های همکاری زیادی امضاء و برخی به مرحله اجرایی رسیدند. یکی از پروژه های مهم که آذربایجان هم در آن مشارکت دارد خط آهن رشت آستارا هست که بسیار مسیر مهم است و کریدور شمال را به جنوب وصل می کند. این مسیر هم برای کشورهای آسیایی و هم اروپایی مهم است و از طرفی مسکو را به خلیج فارس وصل می کند. همچنین دریای سیاه را به خلیج فارس وصل میکند. ایران و آذربایجان در مبارزه با تهدید مشترکی که در منطقه وجود دارد همسو هستند و هر دو این کشورها مخالف تکفیری ها و گروه های افراطی و تروریستها هستند. وهابیت تلاش دارند در کشورهای شیعه نفوذ کنند و دنبال نا امن سازی و بی ثبات سازی منطقه هستند که آذربایجان این موضوع را متوجه است و در این جهت ایران با آذربایجان همکاری هایی در جهت آموزش جوانان و نیروهای مذهبی داشته اند تا به سمت گروه های وهابی و تندروهای تکفیری متمایل نشوند. این موضوع نهایت اعتماد متقابل را می رساند. در رابطه با بحران های منطقه ای و خاورمیانه، ایران و آذربایجان نظرات همسویی دارند و هر دو کشور از حضور تروریست ها در سوریه نگران هستند و از این رو آذربایجان در کنار ایران و روسیه است. اجلاس سه جانبه اخیر سران روسیه و آذربایجان و ایران در باکو بسیار مهم بود و از آن به عنوان بلوک بندی های جدید در منطقه یاد می کنند. لذا دوره سوء تفاهم تمام شده و دو کشور دوره توسعه روابط را دارند. دو طرف نسبت به عوامل ثالث تخریب کننده روابط آگاهی دارند و از روابط مراقبت می کنند.

در حوزه خطوط لوله نفت و گاز چه همکاری هایی وجود دارد یا برنامه هایی برای آینده وجود دارد؟ دو خط لوله تاپ و تاناب وجود دارد که هر دو اینها از مسیر ترکیه گاز آذربایجان را به اروپا می رساند و ظرفیت هایی وجود دارد که کشورهای دیگر هم از آن استفاده کنند. اینکه ایران هم از آن استفاده کند بستگی به نرخ قیمت گذاری انتقال گاز دارد. قیمت انتقال گاز پائین است و برای ایران این نرخ به صرفه نیست. از این رو احتمالا دارد اگر در آینده قیمتها بالا برود اتفاقات دیگری در این زمینه بیفتد.